

QULUPNAYNING EKSPORTBOP NAVLARI HOSIL KO'SATKICHLARI.**Pardaboyev Abduraxmon Abduvait o'g'li***Akademik. M.Mirzayev nomidagi bog 'dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy tadqiqot instituti stajyor-tadqiqotchisi*

Annotatsiya: Maqolada qulupnayning redgounlet, fragola, djusi, munira, aleksandra, nadya, petra, brina, aziya, cho 'rni prins, solxan, kingsberry, kleri va alba navlari hosil ko 'satkichlari bo 'yicha ma 'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar:. Rezavor, qulupnay, nav, hosildorlik, hosil, meva vazni, redgounlet, fragola, djusi, munira, aleksandra, nadya, petra, brina, aziya, cho 'rni prins, solxan, kingsberry, kleri va alba

Kirish. Hozirgi kunda Qulupnay dunyoning ko'plab mamlakatlarida yetishtiriladigan eng keng tarqalgan rezavor ekin hisoblanadi. Qulupnay rezavor meva yetishtirishda eng muhim ekinlardan biridir. FAO ma'lumotlariga ko'ra, so'nggi yillarda uning mevalarini dunyo bo'ylab ishlab chiqarish 1,3 million tonnadan oshdi. va barcha rezavorlar yalpi ishlab chiqarishning 70% dan ortig'ini tashkil qiladi.

Rezavor ekinlar orasida qulupnay texnologik va biologik xossalari, meva berishga tez kirishishi va yuqori hosil berishi bilan alohida ahamiyatga ega. Bog' qulupnaylari rezavorlarning ajoyib ta'mi, boy biokimyoviy tarkibi, ozuqaviy qiymati va dorivor xususiyatlari uchun qadrlanadi. Yangi uzilgan mevalar ajoyib parhez mahsulot bo'lib, mevalarning qimmatli biokimyoviy tarkibi tufayli barglar, gullar va urug'lar dorivor hisoblanadi va zamonaviy tibbiyot tomonidan podagra, ichak kasalliklari, buyrak toshlari va yurak kasalliklarini davolash uchun tavsiya etiladi. Qulupnay oziq-ovqat va qandolat sanoati uchun qimmatli xom ashyo bo'lib, ular muzlatish uchun keng qo'llaniladi; Iste'molchilarning qulupnayga bo'lgan talabi amalda cheklanmagan. Qulupnay mevalarida 10% gacha shakar, 1,8% organik kislotalar (limon kislotasi ustunlik qiladi), 1,42% pektin moddalari, 1,3% oqsillar, 15 ta erkin aminokislotalar, shuningdek, bir qator mikroelementlar - temir, mis, kobalt, marganets mavjud. . Qulupnay C vitamini (11,4...130,0 mg%) va P (250...750 mg%) ning qimmatli manbai hisoblanadi. Shuningdek, tarkibida 0,5 mg% gacha vitamin B9 va 0,43 dan 4,64 mg gacha bo'lgan ellagik kislota mavjud bo'lib, u antimutagen va antikarsinogen faollikka ega. Qulupnayning ba'zi navlarining rezavorlarida 100 mg% dan ortiq antosiyaninlar mavjud bo'lib, ular antiradiant bo'lib, kapillyarlarni mustahkamlovchi xususiyatlarga ega.

Materiallar va uslublar. Olib borilgan tadqiqotlar «Программа и методика сортоизучения плодовых, ягодных и орехоплодных культур» (Орёл 1999) metodikasi asosida o'tkazildi.

Tadqiqot natijalari. Qulupnay navlarining hosildorligini aniqlashda har bir navdan 3 tadan tup belgilab olindi va manashu belgilab olingan ko'chatlarni mevalari pisha boshlagandan to tugaguncha hosil xisob qilib borildi.

Redgounlet nazorat navi tupdan o'rtacha 133 g hosil bergan bo'lib, hosildorligi 74,5 s/ga atrofida qayd etildi. Ushbu ko'rsatkich navning o'rtacha unumdor ekanini bildiradi. Mevalarining vazni 13,7 g bo'lib, o'rtacha yiriklikka ega. Eng yirik mevalarining 17 g ga yetishi navning meva sifati yomon emasligini, ammo yirikmevalilik bo'yicha yuqori guruhga kirmasligini ko'rsatadi.

Alba navi yuqori hosildor navlar sirasiga kirib, tupdan 183,6 g hosil bergan va hosildorligi 102,8 s/ga ni tashkil etdi. Mevalari yirik — o'rtacha 17,9 g bo'lib, mazali va tovar ko'rinishiga ega. Eng yirik mevalarining 22 g ga yetishi bu navni bozorbop navlar qatoriga kiritadi.

1-rasm. Qulupnayning istiqbolli navlari mevalarining ko'rinishi.

Kleri navida tup hosili 198,2 g ga teng bo'lib, hosildorligi 111 s/ga ni tashkil etdi. Mevalarining vazni 17 g bo'lib, navning yirikmevalilik xususiyatini ko'rsatadi. Eng yirik mevalari 20 g ga yetgan, bu esa yuqori sifatli meva olish imkoniyatini beradi.

Kingsberry navi tajribada eng yuqori hosil ko'rsatgan navlardan biri bo'lib, tupdan 210,5 g hosil bergan, umumiy hosildorligi esa 117,9 s/ga ga yetgan. Mevalari juda yirik — 21,7 g bo'lib, ko'p hollarda seleksionerlar va fermerlar tomonidan yuqori baholanadi. Eng yirik mevalarining 30 g ga yetishi bu navning yirikmevalilik bo'yicha mutlaq yetakchi ekanini ko'rsatadi.

Solxan navi Kingsberry bilan deyarli bir xil natijani qayd etib, tup hosili 210,7 g va hosildorlik 118 s/ga bilan eng yuqori guruhga kiradi. Mevalari 13,7 g bo'lib, o'rtacha yiriklikda, ammo eng yirik mevalarining 25 g ga yetishi navning potentsial imkoniyati yaxshi ekanini bildiradi.

Cho'rni prins navi tupdan 162,4 g hosil bergan va hosildorligi 90,9 s/ga bo'lgan. Ushbu navning mevalari juda mayda — 9 g bo'lib, eng yiriklari ham atigi 10 g ga yetadi. Bu navning kamchiligi sifatida meva yirikligining pastligi qayd etdi.

1-jadval

Qulupnay navlarining hosil ko'rsatkichlari (2025-yil).

T/r	Navlar	Tupdagi hosil, g	Hosildorlik, s/ga	Meva vazni, g	Eng yirik meva vazni, g
1	Redgounlet st	133,0	74,5	13,7	17
2	Alba	183,6	102,8	17,9	22
3	Kleri	198,2	111,0	17,0	20
4	Kingsberry	210,5	117,9	21,7	30
5	Solxyan	210,7	118,0	13,7	25
6	Cho'rni prins	162,4	90,9	9	10
7	Aziya	196,0	109,8	13,7	18
8	Brina	195,8	109,6	13,0	15
9	Petra	201,8	113,0	14,3	16
10	Nadya	157,9	88,4	10,0	13
11	Aleksandra	115,9	64,9	14,7	18
12	Munira	144,8	81,1	13,3	16
13	Djusi	173,1	96,9	12,7	14
14	Fragola	209,7	117,4	15,7	19

Aziya navida tup hosili 196 g bo'lib, hosildorligi 109,8 s/ga ga teng. Mevalarining o'rtacha vazni 13,7 g bo'lib, ko'p yillik tajribalarda barqaror yiriklik ko'rsatadi. Eng yirik mevalari 18 g ga yetgan.

Brina navi tupdan 195,8 g hosil bergan va hosildorligi 109,6 s/ga bo'lgan. Mevalari 13 g bo'lib, o'rtacha yiriklikda, eng yirik mevalari esa 15 g ga teng. Hosildorligi yuqoriligi bilan ajralib turadi.

Petra navida tup hosili 201,8 g bo'lib, hosildorligi 113 s/ga qayd etildi. Mevalari 14,3 g bo'lib, yaxshi yiriklikda. Eng yirik mevalarining 16 g ga yetishi uni barqaror o'rtacha-yirik mevali nav sifatida tavsiflaydi. Hosildorligi yuqori bo'lgani uchun sanoat ekinlari uchun ham ma'qul.

Nadya navi tupdan 157,9 g hosil bergan, hosildorligi esa 88,4 s/ga ni tashkil etgan. Mevalari kichik — 10 g, eng yiriklari esa 13 g. Ushbu nav hosildorligi o'rtacha bo'lsa-da, meva yirikligi pastligi bilan ajraladi.

Aleksandra navida tup hosili 115,9 g bo'lib, hosildorligi 64,9 s/ga ga teng. Mevalari yirik — 14,7 g, eng yiriklari 18 g ga yetadi. Hosildorligi past bo'lsa ham, meva sifati yaxshi bo'lgan nav hisoblanadi.

Munira navi tupdan 144,8 g hosil bergan va hosildorligi 81,1 s/ga ni tashkil etgan. Mevalari 13,3 g bo'lib, o'rtacha yiriklikda, eng yirik mevalari esa 16 g ni tashkil etdi. O'rtacha hosildor, ammo sifati yaxshi nav sifatida tavsiflanadi.

Djusi navi tup hosili 173,1 g bo'lib, hosildorligi 96,9 s/ga ni tashkil etgan. Mevalarining vazni 12,7 g bo'lib, o'rtacha mevali nav, eng yirik mevalari esa 14 g ga yetadi.

Fragola navi tajribada yuqori natija ko'rsatib, tupdan 209,7 g hosil bergan va hosildorligi 117,4 s/ga ga yetgan. Mevalari 15,7 g bo'lib, o'rtacha-yirik mevali navlar qatoriga kiradi. Eng yirik mevalarining 19 g ga yetishi uning tovar qiymatini oshiradi.

Xulosa. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki o'rganilayotgan qulupnay navlari orasida Solxyang, Kingsberry va Fragola navlari hosildorligi yuqori ekanligi bilan ajralib chiqdi. Aleksandra, Munira, Redgounlet navlari boshqa navlarga nisbatan tupining o'rtacha hosildorligi past ekanligi kuzatildi. Mevasining yirikligi ustida olib borilgan tajribalarda Kingsberry navining bir dona mevasining og'irligi 30g gacha bo'lganligi bilan boshqa navlardan ajralib chiqdi. Cho'rni prins navi mevasining og'irligi jihatidan eng past ko'rsatkichni ya'ni 1 dona meva vazni 10g ni tashkil etdi. Aksariyat navlarda bir dona mevasining o'rtacha vazni 13-17g oralig'ida ekanligi kuzatildi. Xulosa qilib aytganda xar bir navning o'ziga yarasha avzalligi va kamchiligi bor ekanligi kuzatildi. Masalan Kingsberry navi meva yirikligi hosildorligi yuqori lekin unshudring kasalligiga o'ta chidamsiz. Brina navi Unshudring kasalligiga chidamli lekin hosildorligi biroz past.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ягудина С.И. "Ягодные культуры". Т. Узбекистан 1966.
2. Абдуллаев Р.М. ва Абдуллаева Х.Р. "Кулупнай етиштиш" "Агробанк" 100 китоб тўплами. 56 б.
3. Абдуллаев Р.М., Абдуллаева Х.Р. Фермер хўжаликларида энг яхши резавор мевалилар навларидан юқори ҳосил олиш агротехникаси. – Тошкент, 2011. 22 бет
4. Абдуллаев Р.М., Ягудина С.И. Приусадебные ягодники. – Т.: Мехнат, 1988. – 123 С.
5. Абдуллаева Х.Р. Кулупнай хосилини кўпайтириш // Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги. – Тошкент, 2015. - № 9. - 14 бет.
6. Абдуллаева Х.Р. Резавор ўсимликларни парваришлаш // Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги. – Тошкент, 2015. - № 3. – 10-11 бет.